

dr hab. Mirosław Masojć

Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego

RECENZJA

dotycząca przewodu habilitacyjnego doktora Lubomira Šebeli

1. Dorobek naukowy

Pan doktor Lubomir Šebela uzyskał stopień magistra archeologii w 1977 roku, a doktorat w roku 1987 na podstawie rozprawy: "Miejsce kultury ceramiki sznurowej w morawskim eneolicie i jej związki z Kotliną Karpacką". Od 1981 jest zatrudniony w *Archeologický ústav AV České Republiky*. Do momentu uzyskania stopnia *kandidata historických věd (CSc.)* był współautorem jednej monografii, współredaktorem pracy zbiorowej oraz autorem i współautorem blisko dwudziestu artykułów, głównie komunikatów w brneńskich czasopismach archeologicznych.

Po uzyskaniu stopnia doktora w zakresie archeologii dorobek naukowy habilitanta został znacznie rozbudowany. Jest on autorem bądź współautorem pięciu monografii, wśród których znajduje się katalog jego pracy doktorskiej - wciąż najczęściej cytowanej pracy tego autora (Šebela L. 1999) oraz około dziewięćdziesięciu artykułów naukowych, najczęściej współautorskich. Znaczący jest również dorobek popularyzatorski habilitanta. W elektronicznych bazach cytowań znaleźć można 86 cytowań habilitanta z indeksem Hirscha 5 (źródło: *Publish & Perish 4*), co w obrębie nauk humanistycznych jest dobrym osiągnięciem świadczącym o tym, iż jego prace są czytane i cytowane.

Habilitant kierował projektami badawczymi, zarówno krajowymi jak i międzynarodowymi współpracując z m.in. krakowskim oddziałem Polskiej Akademii Nauk. Jest redaktorem czasopisma *Přehled výzkumu*. Uczestniczył w około czterdziestu konferencjach naukowych wygłaszając na nich referaty. Dwie z konferencji organizował.

Nie pracując na uczelni wyższej habilitant uczestniczy jednak w procesie dydaktycznym, współpracując z uniwersytetami w Pradze, Brnie i Opawie przede wszystkim w zakresie recenzowania prac magisterskich oraz licencjackich. Jest także recenzentem publikacji naukowych, organizatorem wystaw muzealnych, a także prelegentem wykładów upowszechniających archeologię.

Wszystkie z wymienionych elementów powodują, iż dorobek naukowy habilitanta ocenić należy wysoko.

2. Osiągnięcie naukowe będące przedmiotem przewodu habilitacyjnego

Jako podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego pan doktor Lubomir Šebela przedstawił cykl osiemnastu publikacji, których problematykę zawarł w tytule: "*Przemiany kulturowe na przelomie epok kamienia i brązu na Morawach i wokół Moraw w świetle przemysłów krzemieniarskich*". W większości są to prace zespołowe (14 z nich, 77%). Łącznie zebrane teksty stanowią dzieło obszerne, liczące około tysiąca stron. Trzy prace z przedstawionego do oceny dorobku stanowią monograficzne opracowania krzemieniarstwa poszczególnych kultur bądź okresów (nr 9, 10 i 14 z wykazu publikacji składających się na osiągnięcie naukowe). Wśród pozostałych znajdują się artykuły publikowane w recenzowanych czasopismach archeologicznych, jak *Przegląd Archeologiczny* czy *Acta Archaeologica Carpathica*. Spróbuję po krótku odnieść się do prac składających na się osiągnięcie naukowe Habilitanta.

Dwie pierwsze pozycje osiągnięcia naukowego (1¹, 2 z wykazu publikacji) to w zasadzie ten sam artykuł w różnych językach (ang. i niem.) dotyczący przemysłów krzemiennych morawskiej kultury ceramiki sznurowej, o czym autorzy tzn. Habilitant oraz Jerzy Kopacz informują w pierwszym przypisie artykułu z czasopisma *Praehistorica* (2). Artykuł w *Przeglądzie Archeologicznym* (1) opatrzony jest bogatszą stroną ilustracyjną zabytków kamiennych. Jest to więc jedno opracowanie, w którym autorzy przedstawiają klasyfikację, zróżnicowanie surowcowe oraz analizują morawskie zespoły KCS.

1 Numery w nawiasach odnoszą się do numeracji zastosowanej przez Habilitanta w załączniku 3 przedstawiającym osiągnięcie naukowe poddawane ocenie:

- (1) Kopacz J., Šebela L. 1992a: Chipped Stone Industries of the Moravian Corded Ware Culture. *Przegląd Archeologiczny* 39, 1992, 67-85.
- (2) Kopacz J., Šebela L. 1992b: Analyse der Spaltindustrie und ihr Beitrag zur chronologischen Gliederung der mährischen Schnurkeramik. *Praehistorica* XIX, 109-116.
- (3) Valoch K., Šebela L. 1995: Eneolitické výsnné sídliště v Brně-Malomeřicích. *Časopis Moravského zemského muzea* LXXX, 45-77.
- (4) Škrdla P., Šebela L. 1997: Pozdně eneolitické složené dýky na Moravě. *Přehled výzkumů 1993-1994*, 77-86.
- (5) Šebela L. 1997-1998: Aeneolithische und altbronzezeitliche Silexdolche in Mähren. *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde* 6/7, 199-226.
- (6) Kopacz J., Šebela L. 1998: Chipped Stone Material of the Moravian Proto-Únětice Culture. *Przegląd Archeologiczny* 46, 35-57.
- (7) Pňchystal, A., Šebela L. 2004: Silicite Axes of Central Poland Provenience in Moravia. *Acta Archaeologica Carpathica* XXXIX, 5-23.
- (8) Kopacz J., Matějka F., Matějková J., Pňchystal A., Škrdla P., Šebela L. 2006: Chipped Stone Industry of the Moravian Early Bronze Age – Typological Consideration. *Acta archaeologica Opaviensia* 2, 95-117.
- (9) Kopacz J., Šebela L. 2006: Kultura unietycka i grupa wieterzowska na Morawach na podstawie materiałów krzemieniarskich. *Wyd. Polska Akademia Umiejętności w Krakowie*. Kraków.
- (10) Kopacz J., Pňchystal A., Šebela L. 2009: Lithic Chipped Industry of the Bell Beaker Culture in Moravia and its East-Central European Context. *Wyd. Polska Akademia Umiejętności w Krakowie, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Krakow-Brno*.
- (11) Kopacz J., Šebela L. 2010a: Krzemieniarstwo kultury jęwiszowskiej na Morawach. In: S. Czopek, S. Kadrow: *Mente et rutro. Studia archaeologica Johanni Machnik viro doctissimo octogesimo viŕae anno ab amicis, collegis et discipulis oblata*. *Wyd. Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego*. Rzeszów, 105-131.
- (12) Kopacz J., Šebela L. 2010b: Lithic Chipped Industry of the Jęvišovice Culture in Moravia. *An Introductory Study. Přehled výzkumů* 51, 69- 96.
- (13) Pňchystal A., Šebela L. 2013: The Bell Beaker culture in Eastern Central Europe and silicite (flint) Axes. In: P. Prieto Martinez & L. Salanova (coords.): *Current researches on Bell Beakers. Proceedings of the 15th International Bell Beaker Conference: From Atlantic to Ural. 5th - 9th May 2011 Poio (Pontevedra, Galicia, Spain)*. *Galician ArchaeoPosts*. Santiago de Compostela, 163-176.
- (14) Kopacz J., Pňchystal A., Šebela L. 2014: Lithic Chipped Industry of the Young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 46. *Wyd. Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i. Brno*.
- (15) Šebela L., Pňchystal A. 2014: Silicite dýky na území České a Slovenské republiky. *Předběžná studie. Studia Archaeologica Brunensia* 19-1, 67-94.
- (16) Šebela L. 2014a: Settlement of the Jęvišovice Culture at Ostopovice. Brno-venkov District. In: J. Kopacz, A. Pňchystal, L. Šebela: *Lithic Chipped Industry of the Young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 46. *Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Brno*, 134-151.
- (17) Šebela L. 2014b: *Cemetery in Opava-Kylešovice and the Question of its Chronology*. In: J. Kopacz, A. Pňchystal, L. Šebela: *Lithic Chipped Industry of the Young Eneolithic in Moravia and Czech Silesia. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 46. *Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Brno*, 152-166.
- (18) Šebela L. 2014c: *Pravěké a časně historické nálezy z katastrálního území Hulína*. In: O. Fiala, A. Fialová, Z. Fišer, V. Maňas, J. Mitáček, M. Müllerová, L. Šebela, M. Štancarová, J. Štěpan, J. Štětina, J. Zezulova: *Hulín. Mesto na Kržovatkách*. *Wyd. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně*. Hulín, 15-72.

Wraz z Karelem Valochem habilitant raportuje (3) badania osiedla wyżynnego kultury jewiszowickiej z Brna-Maloměřic zawierającego pracownie kamieniarskie surowców skalnych łupanych i gładzonych. Kolejne prace, tym razem w 100% autorstwa Habilitanta (4, 5) poświęcone są sztyletom okresu, którym zajmuje się Habilitant. O ile pierwsza z nich jest analizą kilku wyrobów krzemiennych ze stanowiska Maref, to w drugiej z prac autor omawia sztylety późnoneolityczne i starszobrzazowe już z całych Moraw. Większą część analizy wyrobów z Maref zajmuje studium funkcjonalne (traseologiczne) wraz z interpretacją dwóch wybranych artefaktów krzemiennych. Habilitant nie powołuje się na autora analiz śladów użytkowania i zdjęć mikroskopowych. Jak mi się wydaje jest to wynikiem faktu, że analizy te wykonał samodzielnie. Byłaby to godna pochwały rzadkość wśród specjalistów krzemieniarzy. Kolejna praca (6) napisana wspólnie z Jerzym Kopaczem to dobrze znane mi wcześniej studium poświęcone morawskiemu krzemieniarstwu protounietyckiemu. Wielokrotnie korzystałem z tej pracy podczas opracowań zespołów krzemiennych Dolnego Śląska i oceniam ją wysoko. Autorzy w sposób właściwy, wieloaspektowo przedstawili w pracy charakterystykę wyrobów tej kultury, zamykającej epokę kamienia na Morawach. Podobnie praca (7) poświęcona siekierom z krzemieni ziem polskich na Morawach w późnym eneolicie, napisana wspólnie z Antoninem Přichystalem, jest bardzo wartościowym opracowaniem ukazującym wpływy jakim poddane były tereny dzisiejszych Moraw, w tym wypadku z centralnych obszarów ziem polskich.

W artykule (8), którego autorstwo w 30% przypisane zostało Habilitantowi, autorzy zajmują się krzemieniarstwem wczesnej epoki brązu na Morawach, zwracając szczególną uwagę na tzw. segmenty (geometryczne wkładki) - wyroby powszechne w kulturze unietyckiej i wieterzowskiej. O dużym znaczeniu tych form autorzy wnioskujeją na podstawie dwóch stanowisk morawskich, na których wystąpiły składy (*hoards*) segmentów.

W zasadzie cały wspomniany artykuł (8) został ponownie umieszczony jako rozdział w pracy Habilitanta i Jerzego Kopacza z tego samego roku, omawiającej krzemieniarstwo kultury unietyckiej i wietrzowskiej na Morawach (9). Jest to bodajże najbardziej obszerna praca stanowiąca element osiągnięcia naukowego Habilitanta, w której swój udział oszacował on na 50%. Znajdują się tu jednak również rozdziały autorstwa innych autorów i oszacowanie zakresu pracy jaki należy przypisać Habilitantowi wcale nie wydaje się tak jednoznaczne. Praca ta jest kolejnym źródłowym opracowaniem, prezentacją źródeł krzemiennych z okresu będącego przedmiotem zainteresowań Habilitanta. Tu jednak po raz pierwszy wyraźnie zaznaczona jest także część syntetyczna procesu badawczego dotycząca zajmująca bardzo niewiele miejsca w jego źródłowych artykułach. W rozdziale zatytułowanym "Dyskusja prahistoryczna" obaj autorzy zwięźle ukazują obraz krzemieniarstwa wczesnej epoki brązu w karpackiej strefie kulturowej oraz jego genezę, a w zasadzie trudności w jej określeniu. Rozdział ten kończą paragrafem, z którego tezę w pełni się zgadzam, o teorii wczesnobrązowej rewolucji technologiczno-narzędziowej.

Praca trzech autorów (10) dotycząca krzemieniarstwa kultury pucharów dzwonowatych na Morawach na tle środkowoeuropejskim została oszacowana przez Habilitanta jako w 33% będąca jego dziełem. Staly skład autorów tym razem zajął się zebraniem i analizą przeszło tysiąca zabytków ze 142 stanowisk tej kultury. O ile analizę petrograficzną łatwo jest przypisać jednemu z autorów, to pozostałe części tej pozycji już nie. Wydaje się, że przy takiej strukturze książki byłoby możliwe przypisanie poszczególnych rozdziałów/podrozdziałów każdemu z dwóch pozostałych autorów, w tym Habilitanta, co ułatwiłoby obiektywną ocenę pracy przez niego wykonanej. Tym bardziej, że znajdują się w niej ustępy poświęcone np. kulturze pucharów dzwonowatych w Polsce, które jak zakładam raczej są autorstwa Jerzego Kopacza. Ponadto około 1/3 pozycji zabierają aneksy będące dziełem autorów nie wymienionych jako główni autorzy książki. Oceniając merytorycznie tę

publikację należy przyznać jej wysoką notę jako publikacji źródłowej przedstawiającej jednak również obraz krzemieniarstwa KPD na szerszym, ponadregionalnym tle, co czyni ją bardzo pomocnym źródłem w pracach nad analogicznymi materiałami z Europy Środkowo - Wschodniej.

Praca Jerzego Kopacza i Habilitanta omawiająca krzemieniarstwo kultury jewiszowickiej (11) jest niejako powrotem do pracy z lat 90-tych XX wieku, w której Habilitant wraz z K. Valochem prezentował materiały z osady obronnej tej kultury z Brna-Maloměřic (wszystkie dziewięć tablic zabytków krzemiennych z tego stanowiska zostało tu powtórzonych. Tabale 1-9). Obecna praca poszerzona została o materiały krzemienne z czterech kolejnych stanowisk tej kultury badanych i publikowanych wcześniej przez innych autorów (Tabele 10-16). Jest to praca wybitnie źródłowa nie wykraczająca w zakresie wniosków w zasadzie poza informacje zawarte w artykule z 1995 roku.

Wprawdzie pod nieco innym tytułem, lecz w praktyce autoplgiatując, obaj autorzy publikują ten sam artykuł ponownie (12) w czasopiśmie *Prehled výzkumů*. Zamieszczają po raz trzeci (!) te same dziewięć tablic krzemieni z Brna-Maloměřic, oraz wszystkie pozostałe tablice z artykułu (11) wraz z identycznym układem rozdziałów i tekstami w tych rozdziałach. Jedyną różnicą jest kosmetyczna zmiana w sposobie prezentacji surowców skalnych oraz nieco odmienne wyliczenie zabytków pochodzących z poszczególnych obiektów na stanowiskach. Faktycznie jest to tłumaczenie tego samego artykułu z języka polskiego na angielski. Biorąc pod uwagę, iż w pierwszej wersji (3) artykuł był w języku czeskim, być może autorom przyświecała idea udostępnienia artykułu odbiorcom w różnych krajach w ich macierzystych językach. Umieszczenie dwóch tekstów spośród tych trzech jako osiągnięcia naukowego poddawanego ocenie uważam za bezcelowe. Jak pokazuje lektura dalszych punktów osiągnięcia (14), wszystkie te dane zostaną raz jeszcze przedstawione w kolejnej publikacji.

Ciekawy artykuł (13) opublikowany w materiałach pokonferencyjnych wspólnie z Antoninem Přichystalem (przy udziale wkładu autorskiego po 50%) dotyczy reutilizacji siekier krzemiennych przez społeczności kultury pucharów dzwonowatych. Posługując się przykładami z terenów Czech autorzy sugestywnie wykazują, iż społeczności KPD umieszczały w grobach swoich zmarłych wyroby kultur wcześniejszych okresów eneolitu.

Kolejne, trzecie już monograficzne opracowanie krzemieniarstwa na Morawach (14) przygotował Habilitant wraz z dwoma współautorami (Kopacz, Přichystal) szacując swój udział na 37%. Dotyczy ono kultur młodszego eneolitu: jewiszowickiej, boszackiej i kultury amfor kulistych. W przypadku kultury jewiszowickiej czytelnik ponownie może zapoznać się ze szczegółowym inwentarzem i częścią ilustracyjną do stanowisk tej kultury (po raz czwarty dla stanowiska Brno-Maloměřice, po raz trzeci do pozostałych stanowisk). Są to identyczne opisy i tabele będące powieleniem trzech artykułów w różnych językach. Nieznacznie do niektórych stanowisk, jak np. Jevišovice powiększona została baza źródłowa. W tej samej publikacji znajdują się dwa aneksy, które Habilitant również włączył do listy osiągnięć poddawanych ocenie. Oba moim zdaniem w zasadzie nie są związane z problematyką recenzowanego osiągnięcia naukowego, jakim przypominę, mają być przemiany kulturowe na tle krzemieniarstwa. Aneks A, przedstawiany jako element osiągnięcia nr (16) jest katalogiem źródeł z osady w Jevišovicach, w którym wyrobom krzemiennym (oprócz ich wymieniania) poświęcono akapit. Aneks B natomiast, będący elementem osiągnięcia nr (17) jest katalogiem grobów z cmentarzyska Opava - Kylešovice, na którym wystąpiły pojedyncze artefakty krzemienne omówione ponownie w jednym akapicie podsumowania. Oba aneksy nie wnoszą wiele do tytułowego osiągnięcia naukowego.

Merytorycznie jednak monografia ma duże znaczenie poznawcze. Potencjalnemu czytelnikowi odradzałbym czytanie wcześniejszych tekstów Habilitanta i współautorów odnośnie kultury jewiszowickiej w języku czeskim (3) i identycznych tekstów w języku polskim (11) i angielskim (12) a zapoznanie się od razu z tą pracą monograficzną.

Niewątpliwie również wartościową pozycją są studia Habilitanta wspólnie z Antoninem Přichystalem nad sztyletami krzemiennymi (15). Autor zajmował się już

sztyletami morawskimi końca eneolitu i początku epoki brązu (5). W tym opracowaniu zaprezentował i przeanalizował blisko sto sztyletów z obszarów Czech i Słowacji.

Ostatnim z opracowań wykazywanych przez Habilitanta jako element osiągnięcia naukowego jest omówienie znalezisk archeologicznych okolic miasta Hulina na Morawach od okresu paleolitu po nowożytność (18). To obszerne, bogato ilustrowane, 60-cio stronicowe dzieło, zawiera również na kilku stronach omówienie okresu eneolitu i wczesnej epoki brązu. Habilitant kilkakrotnie wspomina, iż w poszczególnych kulturach tych okresów występowały zróżnicowane wyroby kamienne i krzemienne. To moim zdaniem jednak za mało aby uznać, że publikacja ta wnosi nowe dane do zagadnienia będącego tematem przewodu habilitacyjnego.

Wnioski

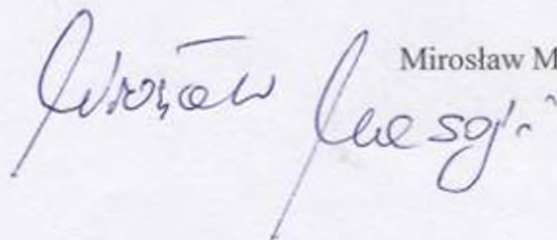
Podsumowując ocenę przedstawionego osiągnięcia naukowego, należy stwierdzić iż lista publikacji składających się na osiągnięcie nie została dobrana najszcześliwiej. Habilitant niepotrzebnie zawarł we wniosku aż osiemnaście pozycji. Część z nich jest powtórzeniami publikacji wcześniej wydanych (2) (3) (11) (12) . przez co ich wartość naukowa nie rozbudowuje osiągnięcia naukowego a wręcz utrudnia lekturę całości. Część z publikacji, prócz katalogowo przedstawionych źródeł, w tym pojedynczych krzemieni, ze skrótownym ich omówieniem również nie wnosi wiele nowego do zagadnienia (16) (17). Ostatnia natomiast pozycja (18) jest jednak dziełem o charakterze popularnonaukowym częściowo traktującym o okresie będącym przedmiotem przewodu ale o krzemieniarstwie tego okresu w zasadzie nie mówiąca. Uważam, że usunięcie tych pozycji w wykazie osiągnięcia naukowego, nie spowodowałoby pomniejszenia jego wartości naukowej a uczyniłoby je bardziej przejrzystym i podkreśliłoby pozostałe prace o niewątpliwie wysokim poziomie naukowym.

Dodatkowym utrudnieniem w ocenie dorobku Habilitanta jest w zasadzie stale występujące współautorstwo publikacji z wąskim gronem autorów, często uniemożliwiające ocenę wkładu indywidualnego Habilitanta. Uważam, że podsumowaniem tych licznych publikacji źródłowych powinna być zwięzła praca syntetyczna faktycznie omawiająca przemiany kulturowe, jakie można obserwować na podstawie analizy źródeł krzemiennych w eneolicie Moraw. Jej brak dziwi tym bardziej, że stałemu współautorowi publikacji Habilitanta się to udało. W 2012 roku Jerzy Kopacz opublikował w *Przeglądzie Archeologicznym* pracę zatytułowaną: "*Koncepcja krzemieniarstwa schyłkowego na przykładzie eneolitu Moraw*" podsumowując wiele lat swoich ale i Habilitanta studiów nad zespołami krzemiennymi Moraw.

Nie biorąc pod uwagę pozycji, które moim zdaniem w przewodzie są zbędne (2.3.11,12,16,17,18) należy stwierdzić, iż pozostałe publikacje składające się na osiągnięcie naukowe będąc wysokiej jakości pracami źródłowymi, zawierają również syntetyczne elementy procesu badawczego realizowanego przez Habilitanta. Moim zdaniem pozwala to uznać osiągnięcie wykazywane przez Habilitanta jako spełniające kryteria przewodu habilitacyjnego. Do pozytywnej oceny osiągnięcia przekonuje mnie okoliczność dodatkowa wynikająca z faktu, iż zimą 2014 roku poznałem osobiście Habilitanta podczas jego wizyty we Wrocławiu i miałem okazję przekonać się, iż jest to wysokiej klasy specjalista świetnie znający się na zagadnieniach którymi się zajmuje.

Kończąc ocenę chciałbym stwierdzić, iż zarówno dorobek naukowy, organizacyjny oraz dydaktyczny, jak i wykazywane osiągnięcie naukowe w przewodzie habilitacyjnym dr Lubomira Šebeli, spełniają wymogi określone w art. 16 i 17 ustawy, z dnia 14 czerwca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Wrocław 24. 01. 2016 r.

Mirosław Masojć